

Pavel Salák jr.

VLASTNICKÉ PRÁVO K POKLADU

Abstrakt: Text se zabývá otázkou, komu a z jakého důvodu by mělo být přiznáno vlastnické právo k pokladu – zda vlastníkově pozemku, nálezci, nebo státu. Sleduje historický vývoj jednotlivých nároků od antických dob přes středověk do současnosti. Zabývá se skutečností, jak mělo na vlastnické právo k pokladu vliv odlišné chápání cennosti v minulosti a v současnosti, kdy je tento institut zpravidla spojen s archeologickým nálezem. I přes toto odlišné pojetí je možno se v antickém právu inspirovat.

Nárok vlastníka pozemku je typický pro původní římskou společnost preferující absolutní pojetí vlastnického práva. Nárok nálezce byl preferován zejména při náhodném nález, ale vlastník pozemku stále obdržel určitý podíl. Nárok státu se pak zpravidla opíral o skutečnost, že poklad byl chápán jako věc bez dědice a tedy připadl státu jako odúmrtí. Skutečnost, že pokladem byl často předmět historické hodnoty, vedla nakonec k tomu, že z občanského práva u nás nález pokladu vymizel. Přesto by i památkový zákon měl lépe pamatovat na nároky nálezce a vlastníka pozemku, aby nedocházelo k zatajování těchto nálezů.

Klíčová slova: nález pokladu, vlastnictví, vlastník pozemku, nálezce, regál, římské právo, nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., kulturní dědictví

ÚVOD

Nabytí vlastnického práva k pokladu je z hlediska římského práva – a nejen jeho – poměrně velmi specifický nabývací titul. Pokud se podíváme na řadu jiných právních institutů, tak v dlouhodobém vývoji římského práva, i práva pozdějšího, se tyto instituty zpravidla postupně vyvíjely a rozvíjely, více méně plynule. V případě nález pokladu je tomu jinak, lze říci, že otázka nabytí vlastnického práva k pokladu jakoby oscilovala mezi třemi možnostmi, jednou se přiblížila k té, jindy zas k oné, případně docházelo k jejich kombinaci. Podobné oscilace pak můžeme pozorovat i ve vývoji novodobém a jejich vyústěním je koneckonců i fakt, že nový občanský zákoník institut nález pokladu do své právní úpravy nepřevzal, a to přesto, že většina zákonů, jimiž se jeho autoři inspirovali, nález pokladu obsahuje.

Dle justiniánského práva vlastnické právo k pokladu připadalo napůl nálezci a majiteli pozemku, kde byl poklad nalezen. V právní literatuře 18. a 19. stol. se řešila otázka, co bylo nabývacím titulem u toho kterého z nich, zda šlo o okupaci, akcesi, či o něco jiného. Nelze však nic jiného než souhlasit s Randou, že nabytí vlastnického práva k pokladu je specifickým nabývacím titulem, byť jej třeba i systematika ABGB pod okupaci zařazuje.¹ Přesto je však třeba uznat, že některé myšlenky, kterým Randa oponuje, mohou mít svůj reálný podklad v historickém vývoji vlastnického práva k pokladu. Následující text si neklade za cíl zmapovat vývoj vlastnického práva k nález pokladu, spíše poukazuje na určité podobnosti či odlišnosti a na důvody, proč a komu by měl pokud připadnout.²

¹ RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 111, zde též odlišné názory v pozn. č. 7. Je zajímavé, že v souvislosti s držbou hovoří Randa s odkazem na § 394 o tom, že pouhé odkrytí pokladu k nálezu nestačí. Viz ibidem, *Držba...*, s. 58.

² K vývoji srovnej např. BĚLOVSKÝ, P. Nález pokladu ve vývoji soukromého práva. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. 2004, č. 24, s. 894, případně s určitými výhradami též starší autorovy publikace

Výklad tedy není postaven vývojově, ale právě dle jednotlivých potenciálních vlastníků. Z téhož důvodu jsou některé fragmenty, jež problematiku pokladu řeší, zmiňovány pouze okrajově, anebo nejsou zmiňovány vůbec.³ Podobně se ani nezabývá problematikou dělení pokladu v případě děleného vlastnictví, jak je zná text § 399 ABGB.⁴

1. POJEM POKladU

Skutečnost, že nový občanský zákoník institut nálezu pokladu nepřevzal, nebo přesněji zahrnul do nálezu věci skryté (§§ 1062–1065 NOZ), nelze považovat za žádnou chybu, ba naopak můžeme říci, že jde v podstatě o vyústění vývoje, v tomto případě zcela plynulé, jež souvisí se změnou nazírání na pojem „poklad“. Římskoprávní pojetí termínu poklad představuje „definice“ právníka Paula, obsažená v ustanovení Dig. 41.1.31.1.⁵ Vedle této definice existují ještě dvě „zákonné“ definice další, v Theodosiánském⁶ a Justinianánském kodexu,⁷ které na první pohled vykazují velmi podobné rysy. Zmiňovaná Paulova definice je ale chápána jako nejpřesnější a jako stěžejní mimo jiné i proto, že definice pokladu v moderních kodifikacích (pro nás zejména ABGB)⁸ z ní v zásadě vycházejí.⁹

k tomuto tématu, nekomplexněji zejména příslušná kapitola v publikaci. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí (I. díl)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

- ³ Jde např. o otázku nabytí pokladu nalezeném ve státním pozemku, či ve věci zasvěcené, stejně tak problematika nabytí pokladu otrokem.
- ⁴ Toto, kromě klasických feudálních vztahů, mohlo hrát určitou roli ještě v případě tzv. fideikomisárních statků. Viz RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 110–111.
- ⁵ Dig. 41.1.31.1 Paulus 31 ad ed.: Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. aliquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus: cuius etiam furtum fit. „*Poklad je stará úschova peněz, u nichž neexistuje povědomí o tom, komu patří. Proto poklad patří tomu, kdo jej našel, protože nepatří nikomu jinému. Ale jinak je tomu v případě, že někdo něco uložil pod zem buď z důvodu strachu, nebo za účelem zisku, pak se nejedná o poklad a ten, kdo jej vezme, spáchá krádež.*“ (překlad: DOSTALÍK, P. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 53).
- ⁶ CTh. 10.18.2.pr. Imppp. grat., Valent. et Theodos. aaa. ad populum urbis constantinopolitanae. Quisquis thesaurus et condita ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia quolibet casu repererit, suae vindicet potestati, neque calumniae formidinem fiscali aut privato nomine ullis deferentibus pertimescat; non metalli qualitas, non reperti modus sub aliquod periculum quaestionis incurrat „*Kdokoliv, kdo náhodou nalezne poklad a šperky, jejichž dřívější vlastník není znám, ať je má ve své moci, a ať se neobává žádného nařčení vzneseného ze strany fisku nebo soukromníka, a ať ani kvalita kovu ani způsob objevu nevede k žádnému nebezpečí vyšetřování.*“ (Za korekci překladu děkuji R. Černochovi.).
- ⁷ C. I. 10.15.1.1 Nam in suis quidem locis unicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia quolibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore vetustiore mobilia) quaerere et invento uti liberam tribuimus facultatem, ne ulterius dei beneficium invidiosa calumnia persequatur, ut superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, et imperatoriae magnanimitatis videatur praevenire liberalitas postulanda. <a 474 d.Vi id.Oct.Leone iuniore a.Cons.>. „*Neboť dáváme každému povolení hledat poklad (totiž movité věci ukryté dávno jejich dnes již neznámými vlastníky) na svém pozemku, jestliže jej bude hledat bez použití zlých čar či jiného nevhodného způsobu, a nalezený svobodně užívat, aby boží dobrodiní nenásledovalo závistivé nařčení, jako je nadbytečně prosit o to, co je již zákonem dovoleno, a aby se císařský majestát projevil jako první v požadování štědrosti.*“ (Za korekci překladu děkuji R. Černochovi.) Obdobnou definici pak poskytuje neprávnický pramen Cassiodor Var 6. 8.
- ⁸ Podoba institutu nálezu pokladu se v ABGB oproti původnímu podobě z r. 1811 byla změněna dekretem dvorské kanceláře z 16. června 1846 č. 970 Sb. z. s.
- ⁹ Čl. 716 Code Civil, § 398 ABGB, § 984 BGB, čl. 723 ZGB.

Aby mohl být daný předmět považován za poklad, musí splnit několik podmínek. Přestože jednotliví autoři jich uvádějí různý počet, jde spíše o rozdíl v systematice, nežli o skutečný obsahový rozdíl.¹⁰ Obecně lze říci, že musí jít o věc skrytou, tedy úmyslně uschovanou, nikoliv pouze zapomenutou, ztracenou či opuštěnou. Dále pak musí jít o věc, jejíž původní vlastník sice může být znám (respektive dohledatelný z různých okolností), nicméně není možné se dopátrat, kdo je její současný vlastník. V žádném případě však nejde o *res nullius*, alespoň ne v právu římském. Konečně pak jde o věc cennou.

V souvislosti s poslední jmenovanou podmínkou však není postoj jednotný. Zatímco A. Randa uvádí na prvním místě, že poklad vyžaduje, „*aby tu byly uložené (skryté) peníze nebo skvosty*“,¹¹ a dále pak rozebírá, co vše je možno považovat za cennou věc, naopak komentář Roučeka a Sedláčka uvádí „cennost“ věci až jako poslední znak pokladu. Každopádně však rakouské právo s kritériem cennosti počítalo. Existují ale i právní řády, které podmínku zvláštní hodnoty věci nevyžadují (§ 984 BGB).

Ostatně i mezi romanisty je veden spor o to, zda skutečně má být ona cennost předmětu jedním ze znaků pokladu.¹² Důvod tohoto sporu je prostý – zatímco všechny ostatní podmínky lze považovat za podmínky objektivní, „hodnotnost“ věci má jistě svůj rozměr objektivní, zároveň však může mít – a velmi často také má – také rozměr subjektivní.¹³ Je však možno se domnívat, že i v antice byla ona hodnota věci jedním z kritérií pokladu. Ostatně naznačuje to nejen definice Paulova, ale i samotný výraz *thesaurus* (v justiniánské kodifikaci *thensuarus*).¹⁴

Je-li v antických pramenech řeč o pokladu, je toto zpravidla spojeno s výrazem *pecunia*, objevuje se však i výraz *monilia* – tedy šperk. Ať již se domníváme, že výraz *pecunia* znamená v daných fragmentech pouze peníze, nebo je možno jej chápat i širěji, tedy obecně jako cenný majetek (tedy i šperky), oba tyto druhy předmětu pokladu mají jedno společné. Jejich hodnota je dána a priori hodnotou drahého kovu, který v sobě obsahuje. Jediný fragment nenaznačuje, že by se v případě nálezu pokladu jeho hodnotnost shledávala v hodnotě umělecké, neřkuli vědecké.¹⁵ Tento pohled na poklad pak

¹⁰ Např. Randa uvádí tři podmínky: skrytá cenná věc, druhou pak její ukrytí ve věcech nemovitých, a konečně dlouhodobost skrytí, jež neumožňuje znát nynějšího vlastníka. RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 109–110. Naopak komentář Roučeka a Sedláčka uvádí jako první podmínku fakt, že jde o věc skrytou, druhou podmínkou je pak „kvalifikovaná“ věc skrytá – tedy věc, jež měla svého vlastníka, která je však ukryta dlouhou dobu, a konečně jde o věc cennou. ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 409, s. 405–406.

¹¹ RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 109.

¹² MALAVÉ OSUNA, M. B. „Pecunia, monilia y mobilia“ como objeto del tesoro. In: *El derecho de familia y los derechos reales en la romanística española (1940–2000)*. Huelva, 2000, s. 453.

¹³ V této souvislosti autorovi vytanula vzpomínka na jeden rozhovor s odsunutými sudetskými Němci. Přestože museli odejít takřka bezesky, z rozhovoru se zdálo, že dotyčná paní nejvíce litovala skutečnosti, že v rodinném statku musela nechat zazděnou sklenici naložených vajec.

¹⁴ Toto slovo jako takové pochází z řečtiny a jeho etymologie není zcela jasná, nicméně v zásadě tento výraz znamenal něco jako schránku, v níž se něco vzácného uschovává. K výkladu pojmu *thesaurus* viz WISSOWA, G. – KROLL, W. – MITTELHAUS, K. – ZIEGLER, K. *Paulys realencyclopädie der classischen Alterumswissenschaft: neue Bearbeitung*. (PWRE) 2. Reihe. 11. Halbband. Stuttgart: Metzler, 1936, sloupce 7–13.

¹⁵ Malavé Osuna uvádí fragment Liv Ab Urbe condita 40.20. Viz MALAVÉ OSUNA, M. B. „Pecunia, monilia y mobilia“ como objeto del tesoro. In: *El derecho de familia y los derechos reales en la romanística española*

přetrvává i v období středověku. Když např. hovoří Glanvill ve svém *Traktátu* (kolem roku 1188) o pokladu, nahrazuje Paulův výraz *pecuniae* slovy „some kind of metal“ podobně i Bracton ve svém spisku *De Legibus* (kolem roku 1250).¹⁶ Přestože je zde řeč o právu anglickém, oba právníci byli vzděláni v právu římském a podíváme-li se na území našeho státu, tento přístup k nálezů pokladu přetrvával až do osvětění. Patrně největší nalezený poklad tzv. duhovek, tedy keltských zlatých mincí, který byl nalezen u Podmokel roku 1777, nebyl pro majitele příslušného panství, avšak ani pro panovnici Marii Terezií ničím jiným, než velkou horou zlata a podle toho s ním také bylo naloženo. Duhovky byly roztaveny a byly z nich vyraženy dukáty.

Na druhou stranu lze říci, že podmokelský nález v tehdejší společnosti stál na počátku toho, co v konečném důsledku vedlo k vyřazení nálezů pokladu ze soukromoprávních kodifikací na našem území a přesunu této problematiky do oblasti veřejnoprávní, do otázky regulace ochrany kulturního dědictví. Prvotní zájem odstartovala publikace E. Voigta¹⁷ o podmokelském pokladu a větší zájem o historii jen podnítl romantismus, spojený s národním obrozením, který ovládal 1. polovinu 19. století. Nejen státy s antickou tradicí, ale i habsburská monarchie tak postupně začíná rozlišovat mezi obyčejnými poklady a nálezy archeologické a numismatické hodnoty. Sluší se však připomenout, že i tyto předměty měly povahu pokladu dle ABGB, a to i v těch případech, kdy šlo o předměty uložené do hrobů s mrtvolami. Zde však muselo jít o hroby dávné.¹⁸ Větší snaha o akcentaci tohoto pohledu se objevuje podle švýcarského vzoru na našem území v jednotlivých meziválečných osnovách občanského zákoníku.¹⁹ Přestože není možné říci, že poklad, jak byl právem definován, a archeologický nález jsou totožné,²⁰ jejich průniková

(1940–2000). Huelva, 2000, s. 455. V tomto případě je však na prvním místě položit otázku, zda termín thesaurus je v daném textu použit jako terminus technicus právní. Odpověď na tuto otázku je však negativní, sours poklad je zde použito ve významu „neprávním“. Ostatně i v Digestech se setkáváme s tím, že se termín thesaurus objevuje v jiném smyslu, než jak byl výše nastíněnou definicí zaveden – viz např. Dig. 10. 4. 15, jehož prvními slovy se inspiroval pro jeden ze svých textů T. Mayer-Maly. MAYER-MALY, T. *Thesaurus meus*. In: *Studia in Honorem Velimirii Pólay Septuagenarii Elmér Polay, Ödön Both and József Attila Tudományegyetem, eds, Állam- és Jogtudományi*. Kar. t. 33, fasc. 1–31. Szeged: Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara, 1985, s. 283–289. Již ze spojení těchto slov je patrné, že v tomto případě nejde o poklad v právním slova smyslu, neboť jeho vlastník je znám.

¹⁶ Citováno dle DOBIE, J. *The law of treasure trove*. *Juridical Review*. 1931, Vol. XLIII, s. 302.

¹⁷ VOIGT, M. A. *Schreiben an einen Freund: von den bey Podmokel einen in der Hochfürstl. Fürstenbergischen Herrschaft Pürglitz gelegenen Dorfe in Böhmen gefundenen Goldmünzen*. Praha: Höchenberg und Compagnie, 1771.

¹⁸ Randa v souvislosti s tím uvádí jako příklad tzv. „židovské zahrady“ v Praze (židovský hřbitov užívaný do konce 15. stol. v oblasti Spálená, Purkyňova, Jungmannova a Lazarská – pozn. autor). Je zajímavé, že zde Randa uvádí právě tento příklad, neboť židovské právo vyžaduje neporušitelnost hrobů na věčné časy a shodou okolností archeologické práce v této lokalitě musely být na základě protestů židovské obce v r. 2000 zastaveny. Přesnější je tedy vyjádření komentáře Roučka a Sedláčka, který uvádí obecné místa, která jako pohřebiště již dlouho neslouží a není zde již pietní zájem osob žijících, ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 2. díl. Praha: V. Linhart, 1935, s. 406. V ostatních případech by pak nastupoval § 306 trestního zákona RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 110, pozn. 3.

¹⁹ SALÁK, P. Nález pokladu mezi ABGB a Osnovou OZ z r. 1937 aneb cesta tam a zase zpátky. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, Supplementum 2013, s. 269–275, též SALÁK, P. *Vlastnictví k nálezů pokladu v osnovách občanského zákoníku 1924–1946 ve světle archivních materiálů*. In: P. Salák (ed.). *Inspirační zdroje práva v proměnách věků – sborník příspěvků z letní školy katedry dějin 2014*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, v tisku.

rovina je natolik velká, že skutečně není žádnou chybou zmiňované opuštění pokladu v novém občanském zákoníku. Pouze tak zákoník do důsledku dotáhl myšlenky, jež se objevovaly již v souvislosti s kodifikačními snahami mezi světovými válkami, totiž že nález pokladu bude spíše institutem přechodným, jež by měl splynout s nálezem věci skrytých, neboť daná problematika přejde právě do zákona památkového.²¹

2. VLASTNÍK POZEMKU

V otázce vlastnického práva k pokladu v dobách nejstarších, tedy v době Říma královského a republiky, bohužel není mnoho právních zmínek. Máme zde však náznaky z pramenů literárních,²² že v této době nalezený poklad patřil vlastníkovu pozemku, na němž byl poklad nalezen. V těchto případech je však třeba brát v potaz jak autorskou licenci, tedy co se zrovna hodilo či nehodilo autorovi „do scénáře“ bez ohledu na právní úpravu, tak i skutečnost, že autor nebyl svým vzděláním právník a vycházel z obecné představy, než ze skutečné právní úpravy. Přitom u nálezů pokladu je nízké povědomí o skutečné právní úpravě v moderní době typické a je otázkou, zda tomu tak nebylo i v minulosti. Citované zmínky z textů uměleckých však potvrzují ustanovení Dig. 41.2.3.3. Tento fragment řešil problém, zda byl-li vydržen pozemek, bylo možné vydržet i poklad v něm, a jestli pro toto vydržení bylo rozhodující povědomí o tomto pokladu. Dle názorů Marca Junia Bruta a Mania Manilia, tedy republikánských právníků, vydržení bylo možné a povědomí o existenci pokladu nebylo rozhodující.²³

Stejně tak je možno podívat se i do dalších právních řádů té doby. Postoj, že by poklad měl připadnout vlastníkovu pozemku, zastávalo např. právo židovské. Poklad je v Bibli zmiňován na mnoha místech, nicméně z hlediska tématu je nejvýznamnější zmínka v Mt. XIII. 44: „Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὐρὼν ἀνθρώπος ἐκρυψεν, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.“²⁴ Podobně příznává vlastníkovu pozemku právo na poklad i třeba islámské právo, byť zde je celá záležitost složitější.²⁵

²⁰ PROKOPOVÁ, K. Fenomén soukromých archeologických sbírek a vývoj vlastnictví archeologických nálezů. In: *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 174–154.

²¹ Důvodová zpráva k hlavě 7 (§§ 156 až 173). *Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 267.

²² Plaut Trimm I verš 177, Horatius Sat. II.6 verš 10 a 11.

²³ Takovýto výklad viz DAUVILLIER, J. La parabole du trésor et les droits orientaux. *RIDA – Revue internationale des driots de l'antiquité*. 1957, s. 109; též HONSELL, H. – MAYER-MALY, T. – SELB, W. *Römisches Recht*. (aufgrund d. Werkes von P. Jörg, W. Kunkelund L. Wenger). Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokio: Springer-Verlag, 1987, s. 166. Naopak Zeidler tento fragment s tezí o vlastnickém právu k pozemku nespojuje a přiklání se k názoru, že termín „thesaurus“ v tomto textu není ve smyslu pokladu jako právního termínu, ale ve smyslu „pokladu“, který si někdo ukrýl do cizího pozemku (tedy existuje povědomí, kdo je vlastník). Viz ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880, s. 60–63. Sluší se dodat, že příslušný fragment odmítá postoj obou právníků, což je však dáno právě skutečností, že náhled klasických právníků na vlastnické právo k pokladu byl jiný, než u právníků republikánských.

²⁴ Mt. XIII.44: Nebeské království se podobá pokladu ukrytému v poli, jež někdo najde: opět ho ukrývá, odchází plný radosti, prodává vše, co má, a kupuje to pole. Překlad viz *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2009.

²⁵ Dle Dauvilliera islámské právo rozlišuje vlastnictví k pokladu podle druhu pozemku. Vlastnické právo k pokladu připadá zcela vlastníkovu pozemku označovanému jako *milk*, což lze přirovnat k římskému *dominium ex*

Otázkou je, co bylo oním titulem, proč měl poklad vlastníkovu pozemku připadnout. Nejprve je třeba se zastavit u výrazu *dominus fundi*, který tuto osobu označuje. Zde je opět patrný fakt, že Římanům byl poněkud vzdálený striktní výklad jednotlivých pojmů. Přestože *dominus fundi* lze skutečně přeložit jako „vlastník pozemku“, prameny ukazují, že ani jeden z těchto výrazů není chápán tak úzce. Jakkoliv termín *fundus* označuje pozemek, lze se oprávněně domnívat, že Římané *a priori* neodmítali fakt, že by poklad mohl být nalezen i ve věci movité,²⁶ jak to např. upravoval ABGB.²⁷ Podle tohoto zákona byla tedy cenná věc pokladem jen tehdy, byla-li nalezena v nemovitosti. Randa tuto skutečnost kladl dokonce jako druhý znak pokladu, sám však doporučoval postupovat i u cenných věcí nalezených ve věcech movitých obdobně.²⁸ Jeho názor však byl z hlediska rakouské civilistiky patrně v menšině, neboť podle ustálené judikatury se u nálezů ve věcech movitých postupovalo za Rakouska-Uherska dle ustanovení o věci skryté.²⁹ Jen pro zajímavost je možno dodat, že obdobně hovoří u skryté věci o „vlastníkovi pozemku“ a nikoliv obecně o vlastníkovu skrýše i nový občanský zákoník (§ 1064 zákona č. 89/2012 Sb.).

Podobně je to i s výrazem *dominus*. S nálezem pokladu by mohl v souvislosti s pozemkem přicházet do úvahy nejen vlastník, ale *bonae fidei possessor*, emfyteuta, superficiář či usufruktář či zástavní věřitel, případně i nájemce či pachtýř. Pokud jde o vlastníka, tak obdobné postavení by měl mít i vlastník bonitární, případně *bonae fidei possessor*. V případě emfyteuty a superficiáře, kteří jsou svou pozicí nejbližší vlastníku, je však situace jiná. Jejich právo spočívá jen ve věcném oprávnění k jinému pozemku a právo na poklad (jeho část) přísluší tedy jen vlastníkovu pozemku.³⁰ Nárok nájemce či pachtýře

iure quiritium. Pokud byl poklad nalezen v pustině (*mawát*), tak nálezci připadnou čtyři pětiny a pátá část případně muslimské obci. DAUVILLIER, J. La parabole du trésor et les droits orientaux. *RIDA – Revue internationale des driots de l'antiquité*. 1957, s. 114. Ve skutečnosti však byla situace ještě složitější, neboť kromě druhu pozemku bylo třeba rozlišit, zda poklad byl z doby „předmuslimské“ nebo již muslimské. Navíc se projevuje i různost učení jednotlivých škol. K sunnitským právním školám a rozdílům v jejich právním učení viz např. BEZOUŠKOVÁ, L. Několik poznámek k sunnitským právním školám a taqlídu. *Právník*. 2010, roč. 149, č. 11, s. 1158–1171.

²⁶ K tomu ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880, s. 20, 21.

²⁷ § 399 ABGB: „Z pokladu obdrží jednu polovici nálezce, druhou vlastník pozemku...“ Prvorepublikový komentář však již toto vykládá jako věc nemovitou, tak i movitou, což je bezesporu dáno zkušenostmi z chystané rekodifikace. Viz ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 409, 410. Prof. Rouček zde hovoří obecně o „vlastníkovi skrýše“ a výslovně zmiňuje možnost pokladu ve věci movité. Není divu, právě na návrh F. Roučka byl po vzoru ZGB nahrazen termín „vlastník pozemku“ termínem „vlastník věci“, což se pak odrazilo i do podoby znění příslušného ustanovení ve všech osnovách. Zápis z 67. porady subkomitétu pro věcná práva dne 20. 12. 1922, s. 3, 4. NA, fond Ministerstvo spravedlnosti v Praze 1918–1953, karton 303, složka 1924–1926.

²⁸ RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 109.

²⁹ Gl. U. 11.389, Gl. U. W. 10.157. Viz ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 402. Těž RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 109 pozn. 2a).

³⁰ Ostatně ačkoliv je to často opakovaný omyl, institut *superficies* v římském právu není výjimkou ze zásady *Superficies solo cedit*. Superficiář sice, na rozdíl od usufruktáře, má nejen právo užívací a požívací, ale smí i měnit podstatu stavby, nicméně stavba jako taková je, v souladu s uvedenou zásadou, stále součástí pozemku. I proto jde o věcné právo k věci cizí. HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 465–466.

je úplně možné vyloučit, neboť jejich vztah k pozemku je založen ryze na obligačním vztahu a z hlediska věcněprávního jsou pouze detentory. Přestože usufructuár má k pozemku opět věcněprávní vztah, ani u něj není pozice jiná, než u emphyteuty nebo superficiáře. Usufructuár má právo těžit z pozemku plody, avšak poklad není plodem ani přirozeným, ani civilním. Sám o sobě postrádá charakteristický rys plodu – tedy trvalou opakovatelnost jeho produkce plodonosnou věcí. Ostatně Ulpian výslovně uvádí, že poklad není plodem pozemku.³¹

Poněkud výjimečné je postavení zástavního věřitele. Tryphonius v Dig. 41.1.63.4 uvádí, že v případě věřitele, který najde poklad na pozemku dlužníka, přísluší věřiteli polovina pokladu jako nálezci a druhá dlužníkovi-vlastníkovi pozemku, nicméně v případě, že zástavní věřitel k pozemku získá *impetratio domini*,³² pak mu připadne nejen pozemek, ale dlužníková polovina pokladu. Dlužníkovi ji však musí vydat, pokud zastavenou věc dlužník vykoupí během lhůty k plnění.³³ Tento fragment byl však vystaven značným změnám kompilátorů (viz níže), takže se zdá, že se původně vztahovala Tryphoniova myšlenka toliko na fiduciárního věřitele.³⁴

Další otázkou, která však nebyla přímo žádným fragmentem řešena, je otázka, co s pokladem, který byl nalezen na hranici pozemku. V takovém případě, by podle některých, měl být rozdělen nikoliv napůl mezi oba sousedy, ale poměrně podle toho, kolik se v kterém pozemku nacházelo. Tato myšlenka je dovozována z ustanovení Dig. 41.1.7.13 (in fine) a Dig. 41.1.8pr.³⁵

Ačkoliv se císař Hadrián přiklonil k rozdělení pokladu mezi nálezce a vlastníka, už jen z tohoto rozdělení je patrné, že přestože nebyl nálezce, poklad by patrně nebyl objeven, nepřipadne nálezci celý. Skutečností, že Hadrián (respektive Justinián) přiřkl nálezci na cizím pozemku jen polovinu nálezu, respektoval nárok vlastníka pozemku. Nadto, pokud tento hledal bez souhlasu, ztrácí nárok na svůj díl a celý nález připadá majiteli pozemku. Zajímavý je v této souvislosti rovněž fragment Dig. 41.1.63, který řeší otázku dělení pokladu v případě, že byl nalezen otrokem ve spoluvlastnictví. Druhý paragraf tohoto fragmentu hovoří o tom, že v případě, že je poklad nalezen na pozemku jednoho z vlastníků otroka, tak tomuto připadne polovina pokladu z titulu vlastnictví pozemku. Následně

³¹ Dig. 24.3.7.12 Ulpianus 31 ad sab. Si fundum viro uxor in dotem dederit isque inde arbores deciderit, si hae fructus intelleguntur, ... Sed et si vi tempestatis ceciderunt, dici oportet pretium earum restituendum mulieri nec in fructum cedere non magis, quam si thesaurus fuerit inventus: in fructum enim non computabitur, sed pars eius dimidia restituetur quasi in alieno inventi. „Jestliže byl pozemek dán muži jako věno, a on pokácel stromy, jestliže byly počítány k plodům... Jestliže ale byly stromy zlámány silou vichřice, pak jejich hodnota musí být zaplácena ženě, neboť je není možné počítat mezi výnosy (plody). Stejně jako když by byl nalezen poklad, též se do plodů nezapočítává, ale rozdělí se tak, jako by byl nalezen v cizím pozemku.“

³² Tento institut umožňoval věřiteli v případě, že nenalezl kupce, požádat císaře, aby mu ji přiřkl za odhadní hodnotu. Tento institut se objevuje někdy na poč. 3. stol. po Kr. HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 489–490.

³³ ŠTĚTINOVÁ, V. *Thesaurus – právní úprava pokladu*. SVOČ, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta 2013, s. 16.

³⁴ SCHULZ, F. Fr. 63 D 41, 1 (Zur Lehre vom Schatzerwerb). *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 1914, s. 110–112, rekonstrukce textu viz s. 96, 97.

³⁵ ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880, s. 21, 22, zde i odlišné názory. Dig. 41.1.7.13 Gaius 2 rer. cott. ... et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicinum fundum radices egerit, communis est. „... a proto je-li strom blízko umístěn confinia (pruh půdy oddělující dva pozemky určený k otáčení pluhu – pozn. autor), jestliže kořeny vedou pod sousední pozemek, je společným.“ Dig. 41.1.8pr. Marcianus 3 inst. Pro regione cuiusque praedii. „Za hranicemi toho, koho je pozemek.“

však daný paragraf pokračuje poněkud zvláště v rozporu s předchozím paragrafem a zároveň i obecnou zásadou, že cokoliv nabyvá společný otrok, dělí se mezi jeho vlastníky a přiznává vlastníkovu pozemku nárok i na druhou polovinu.³⁶ Někteří dovozují, že by mělo jít o následek skutečnosti, že tento vlastník mu přikázal, aby onen poklad hledal. Zde sice mají pravdu, že by měl poklad připadnout vlastníkovu pozemku, nicméně pak by onen otrok nemohl být „nálezcem“³⁷ – viz níže. Zdá se, že tento názor není původní, ale byl k textu připojen justiniánskými kompilátory. Přesto by tento postoj prozrazoval preferenci vazby pokladu na pozemek. Podobný postoj pak nalezneme i v Basilice (Bas. 50.1.59.2),³⁸ nicméně již glosátoři tento názor odmítli.³⁹

Poklad není možno chápat jako plod pozemku, nicméně nárok vlastníka lze zdůvodnit akcesí pokladu k pozemku – *Superficies solo cedit*. Není náhodou, že vlastnické právo k pokladu přísluší vlastníkovu pozemku v nejstarších dobách. V těch dobách totiž bylo vlastnické právo k pozemkům na italské půdě – *ager limitatus* – chápáno skutečně absolutně.⁴⁰ V moderních zákonících, které se inspirovaly hadriánským dělením, bylo pochopitelně řešeno, proč by měla polovina připadnout vlastníkovu pozemku. Někteří hovořili o akcesi, jiní o okupaci, další pak o kombinaci těchto důvodů. Komentář Roučka a Sedláčka pouze suše konstatuje, že „vlastník věci (...) nabyvá již tím, že je vlastníkem oné věci, tudíž bez jakéhokoliv přičinění“.⁴¹

Přestože kontinentální zákoníky přebírají hadriánské pojetí vlastnického práva k pokladu, i zde nalezneme ohlas priority nároku, jež měl k pokladu *dominus fundi*. Z moderních předpisů Švýcarský zákoník v čl. 723 sice dělí poklad mezi vlastníka pozemku a nálezce, ale nárok vlastníka pozemku je preferován (čl. 723 odst. 2 ZGB), zatímco nálezce má pouze nárok na polovinu hodnoty pokladu (čl. 723 odst. 3).⁴² Členové subkomitétu

³⁶ Dig. 41.1.63.2 Tryphonius 7 disp. Si communis servus in domini unius fundo proprio invenit, de parte, quae soli domino semper cedit, non est dubium, quin solius domini praedii sit: verum an aliquid ex parte ferat alter socius, videndum est, et numquid simile sit, atque cum stipulatur servus iussu unius domini aut per traditionem aliquid accipit vel nominatim alteri: quod magis dici poterit. „Jestliže společný otrok objeví (poklad) v pozemku, který patří jednomu z vlastníků, co se týče (části), která vždy patří vlastníkovu pozemku, není pochybnosti, že případně samotnému vlastníkovu pozemku. Na druhou stranu by mělo být zvaženo, zda by neměl svůj díl z druhé poloviny dostat i druhý poluvlastník a zda případ není podobný situaci, kdy otrok učiní stipulaci na příkaz jednoho z vlastníků, nebo obdrží něco tradicí, nebo výslovně pro druhého. Což se zdá spíše lepším řešením.“

³⁷ Tento názor zastával Salkowski. K tomu viz SCHULZ, F. Fr. 63 D 41, 1 (Zur Lehre vom Schatzerwerb). *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 1914, s. 102.

³⁸ Bas. 50.1.59.2. Εἰ δὲ ἐν τῷ ἀγρῷ ἐνὸς τῶν δεσποτῶν εὔροι, τοῦ χυρίον τοῦ ἀγροῦ γίνεται, ὅσπερ εἰ ὀνόματι αὐτοῦ ἐτηρώτησεν ἢ ἐλαβῆ τι. „Jestliže ale bylo nalezeno v pozemku jednoho z vlastníků, bude vlastníka pozemku, ač bylo slíbeno (nalézt), nebo nalezl náhodou.“

³⁹ SCHULZ, F. Fr. 63 D 41, 1 (Zur Lehre vom Schatzerwerb). *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 1914, s. 101. Zde též rekonstrukce podoby textu před zásahem justiniánských kompilátorů.

⁴⁰ „Ve svém původním typu jest v pravdě absolutním, výlučným panstvím, nepřipouštějícím jakéhokoliv omezení... pohlcuje nezbytně vše, co jest k věci připojeno (princíp akcese)...“ Mimo jiné bylo i prosto pozemkové daně, neboť za vlastníka se dle římského myšlení považoval ten, komu je daná úplata placena. Viz BONFANTE, P. *Instituce římského*. (přeložil J. Vážný). Brno: ČS Akademický spolek Právník, 1932, viz s. 269.

⁴¹ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 410. Ibidem i odkazy na odlišné názory výše uvedené. Nevědomky tak potvrzuje, že jde zjevně o pozůstatek absolutního pojetí vlastnického práva k pozemku.

⁴² Čl. 723 ZGB: „4. Schatz 1. Wird ein Wertgegenstand aufgefunden, von dem nach den Umständen mit Sicherheit anzunehmen ist, dass er seit langer Zeit vergraben oder verborgen war und keinen Eigentümer mehr hat, so wird

pro věcná práva šli ve svém návrhu pak ještě dál. Nejenže se inspirovali tímto zákoníkem v otázce nálezu věci vědecké a kulturní hodnoty (čl. 724 ZGB, v Osnově 1924 § 377),⁴³ na rozdíl od švýcarského práva v těchto případech návrh Osnovy počítal s tím, že vlastník nemovitosti, v níž byl tento předmět nalezen, bude odškodněn nejen za škody způsobené hledáním, ale bude mít nárok i na hodnotu oné věci. Autoři přitom výslovně argumentovali římskoprávní tradicí, na níž byl náš právní řád budován.⁴⁴ Když byla ústavněprávními podvýbory obou sněmoven projednávána ustanovení Osnovy 1937, jež se věnovala pokladu, dr. Srb, který zastupoval ministerstvo spravedlnosti, a svým způsobem také celou superrevizní komisi, v rámci diskuse mimo jiné uvedl: „*Ustanovení o pokladu jsou jakýmsi průlomem do principu neomezeného vlastnického práva k půdě. Kdybychom stáli na stanovisku, že všechno, co je v pozemku, náleží vlastníkovu pozemku, pak by ta ustanovení o pokladu vůbec nemohla existovat, poněvadž by také ten, kdo poklad našel, nikdy nemohl mít právo na jakoukoliv část hodnoty pokladu.*“⁴⁵

Ohlas výše zmíněné myšlenky profesora Stiebera o potřebě náhrady i u předmětů vědecké hodnoty (obecněji) se nakonec alespoň částečně odrazil poněkud nečekaně ve vládním nařízení č. 274/1941, o archeologických památkách. Ustanovení § 7 odst. 1 uvedeného nařízení přiznávalo vlastnické právo k movitým předmětům nalezeným při archeologickém průzkumu protektorátu, ale ten byl povinen vlastníkovu pozemku nahradit v případě nálezů z drahého kovu hodnotu tohoto kovu.⁴⁶ Toto ustanovení, a z něj vycházející pojetí nálezného v současném zákoně o památkové péči, jako by bylo posledním ohlasem skutečnosti, že cennost pokladu původně spočívala právě v hodnotě drahého kovu.

3. NÁLEZCE

Slovo *inventio*, jež je s nálezem pokladu spojováno, vychází se slovesa *invenire*. Původní význam slovesa *invenire* znamenal přijít (na něco), nalézt (něco), od čehož pak byly

er als Schatz angesehen. 2. Der Schatz fällt unter Vorbehalt der Bestimmung über Gegenstände von wissenschaftlichem Wert an den Eigentümer des Grundstückes oder der beweglichen Sache, in der er aufgefunden worden ist. 3. Der Finder hat Anspruch auf eine angemessene Vergütung, die jedoch die Hälfte des Wertes des Schatzes nicht übersteigen darf.“

⁴³ V pozdějších osnovách bylo toto ustanovení nahrazeno větou, že za „...drahocennou věc lze považovat také každý výtvar, který má hodnotu vědeckou nebo uměleckou“. (§ 311 Osnovy 1931, obdobně § 169 Osnovy 1937, 1946). Obdobně se mělo postupovat v případě přírodnin.

⁴⁴ „Prof. Dr. Stieber uvádí, že podle usnesení poslední schůze vypracoval nový návrh předpisů o pokladu v tom smyslu, aby mohly býti těmito předpisy postíženy také nálezy drahocenných přírodnin, fosilií a pod. ... po názoru řečníkově (prof. Stiebra – pozn. autor) nedoporučuje se sledovati v tomto směru zásady švýcarského práva, neboť u nás pojem vlastnictví přece jenom ještě pevně tkví v kořenech myšlenkového pojetí práva římského, podle něhož vlastníku náleží vše, co v jeho věci jest uschováno třeba bez jeho vědomí, ...“ Zápis z 68. porady subkomitétu pro věcná práva dne 10. 1. 1923, s. 1. NA, fond Ministerstvo spravedlnosti v Praze 1918–1953, karta 303, složka 1924–1926.

⁴⁵ Viz zápis z porady ústavněprávních výborů k návrhu občanského zákoníku dne 7. října 1937, s. 13/3. NA Praha, fond Ministerstvo unifikací, K 157.

⁴⁶ § 7 nařízení č. 274/1941: „1) Movité archeologické památky získané výkopy (§ 5) připadají do vlastnictví Protektorátu Čechy a Morava, ten je však povinen nahraditi vlastníku pozemku u archeologických památek z drahých kovů, nebo jiných drahých surovin obecnou cenu hmoty. 2) O nabytí vlastnictví u nálezů náhodných (§ 6) platí předpisy občanského práva...“ (rozuměj ABGB – pozn. autor).

odvozeny další významy.⁴⁷ Theodosiánský kodex používá ještě termíny „*qui contigit*“⁴⁸ a „*qui reperit*“.⁴⁹

V souvislosti s faktem, že poklad je věcí, jejíž vlastník není znám, nastupuje otázka, zda nabytí pokladu nálezcem je možno považovat za okupaci, či nikoliv.⁵⁰ Přestože zde existuje poměrně úzká hranice, není možné nález považovat za okupaci.

Předně okupovat lze toliko věc ničí – *res nullius*. Přestože na první pohled by se mohlo zdát, že i poklad, jako věc neznámého vlastníka, je věcí ničí, není to zcela totéž. Odlišné chápání pokladu a věci ničí prozrazuje i systematika justiniánské kodifikace, která poklad a věc ničí od sebe odděluje. Rovněž termín nález není totožný s termínem okupace, neboť druhý jmenovaný vyžaduje tělesné působení na danou věc, zatímco v prvním případě postačí již jen pouhý fakt, že nálezce věc nalezne – spatří, aniž by se jí fyzicky chopil.⁵¹ Na tomto postoji stojí již glosátoři⁵² a stejně ostatně hovoří jak Randa,⁵³ tak i komentář Roučka Sedláčka.⁵⁴ Rozsah slova hledat či nalézt je však mnohem širší, než jak je tomu v případě nález pokladu. Aby mohlo jít o nález pokladu, pak musí být splněny tři znaky:

1. Nejistota, nevědomí o daném předmětu. Tato nejistota může spočívat buď v tom, že o něm nemá vůbec žádné povědomí, nebo v tom, že zde sice jisté povědomí existuje, nicméně není jisto, kde přesně a jak může být poklad nalezen.⁵⁵
2. Náhodnost nalezení onoho předmětu.
3. Její zpozorování.⁵⁶

K nález pokladu pak dojde jen při splnění všech těchto znaků.

Výraz nález pokladu nám vystihuje fakt, že něco bylo objeveno, nic nám však neříká o tom, jak to bylo objeveno. K nález totíž mohlo dojít buďto náhodou, nebo naopak mohlo jít o výsledek cílené činnosti, tedy hledání. Přestože institut pokladu počítá s oběma variantami, preferovaná byla spíše varianta první – tedy skutečný náhodný nález – jakýsi dar štěstěny. Zatímco v případě, že je poklad nalezen náhodou, je nálezce ome-

⁴⁷ PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. Nezměněné 8. vydání. Praha: Československá grafická unie, 1936, s. 694 heslo *in-venio*.

⁴⁸ Doslovně tedy „komu se podařilo“.

⁴⁹ *re-periō* – nalézt, objevit; viz PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*, s. 1070.

⁵⁰ Pro okupaci se např. vyslovoval Puchta, který argumentoval tím, že nález není žádným právním aktem a že nálezce je vlastníkem jen tehdy, je-li současně okupantem. Viz ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880, s. 16.

⁵¹ Bonfante v této souvislosti uvádí, že i u některých předmětů, jež svou povahou nemohou prchnout jako zvířata (uvádí typicky předměty nalezené na mořském břehu: *lapilli, gemmae et cetera res, que in litore inveniuntur*) nabývá se držba (vlastnictví) již jejich objevením, nikoliv až uchopením. BONFANTE, P. *Instituce římského práva*. (přeložil J. Vážný). Brno: ČS Akademický spolek Právnicků, 1932, s. 276.

⁵² „...*sed videtur per solum conspectum*“. Citováno dle ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880, s. 15.

⁵³ RANDA, A. (SPÁČIL, J. ed.). *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém; II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, Právo vlastnické..., s. 111.

⁵⁴ ROUČKA, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 409.

⁵⁵ Např. ví se, že v domě je poklad, ale povědomí o tom, kde přesně, již není.

⁵⁶ Nálezce tedy nebude osoba, která kupříkladu kope jámu a vyhodí ven s hlinou na hromadu i zlaté mince, ale ta, jež si oněch zlatých mincí všimne.

zován pouze tím, v jakém pozemku byl poklad nalezen, v případě cíleného hledání je situace složitější a existovala zde další omezení. Pokud byly hranice těmito omezeními vymezené hledačem překročeny, nárok na svůj díl pokladu zcela pozbýval, případně mohlo mít porušení i další následky, např. v rovině trestněprávní.

Předně v zásadě mohl hledat každý pouze na svém pozemku, pokud by hledal na pozemku cizím, tak zde musel vlastník tohoto pozemku s hledáním souhlasit. Dokonce se zdá, že v původním znění konstituce císařů Leona II. a Zenona bylo zakázáno hledání na cizím pozemku i když s tím tento vlastník souhlasil.⁵⁷ Teprve následně došlo ke změně, kdy rozhodující byl souhlas vlastníka, čemuž odpovídá i text této konstituce v Justininiánském kodexu. Vedle toho, ať již hledal na jakémkoliv pozemku, nesměl si přitom počínat nedovoleným způsobem. Neexistoval sice žádný obecný předpis zakazující magii či zařkání, na druhou stranu magii v určitých situacích znal a trestal již zákon dvanácti tabulí (LDT VIII.1). Speciální úpravu pro poklad výslovně uváděla již zmiňovaná konstituce císařů Leona II. a Zenona⁵⁸ (Cod. Just. 10.15.1.1 – text viz výše pozn. 7).⁵⁹ Podobné ustanovení zná i ABGB v § 400: „Kdo se při tom dopustil nedovoleného jednání; kdo bez vědomí a vůle užitečného vlastníka poklad vyhledal; nebo nález zatajil; toho podíl má připadnouti udavači, nebo, není-li udavače, státu.“ Přestože se na první pohled zdá, že nedovolenými způsoby můžeme rozumět nelegální archeologické výkopy, historie tohoto ustanovení ukazuje, že pod nedovolenými způsoby autoři chápali, stejně jako v antice, především použití magie.⁶⁰

O pojetí nálezů pokladu jako daru štěstěny pak nejlépe vypovídá obyčejové právo syrsko-římské, jež nám zachovalo následující řešení. Pokud šla skupina osob a byl jedním z nich nalezen poklad, tak se rozlišovalo, zda poklad byl nalezen osobou jdoucí v čele, v polovině skupiny, či na samém konci. Pokud šlo o člověka v čele, musel se rozdělit s ostatními, jestliže však byla nalezena někým dalším, ten se již nemusel dělit s lidmi, kteří okolo pokladu prošli, aniž by si ho všimli.⁶¹ Toto pojetí dokonale koresponduje s některými vyobrazeními bohyně Fortuny jako ženy, jejíž vlasy jsou sčesány vpřed – jakmile ji člověk mine, již nemá možnost „chytit ji za pačesy“. O tom, že poklad lze skutečně chápat jako dar od bohů, svědčí i názor Apollonia z Tyany,⁶² o kterém hovoří Philostratus (Vita Apollonii 2.39).⁶³ Apollonios byl jedním králem dotázán na řešení problému, kdy jedna osoba prodala pole a kupec krátce poté v tomto poli našel poklad, přičemž obě dvě osoby si činily na poklad nárok. Byla položena otázka, jak který z nich žil, a ukázalo se,

⁵⁷ Viz WISSOWA, G. – KROLL, W. – MITTELHAUS, K. – ZIEGLER, K. *Paulys realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: neue Bearbeitung*. (PWRE) 2. Reihe. 11. Halbband. Stuttgart: Metzler, 1936, sloupec 11.

⁵⁸ Formálně se vlády po svém dědovi Leonovi I. (457–474) ujal Leon II. (474), pro svou nezletilost měl za regenta svého otce Zenona (474–491), který jej po náhlé smrti (17. listopadu 474) na trůně vystřídal.

⁵⁹ Více k této otázce viz MAYER-MALÝ, T. Ducente Fortuna. In: *Studies in Roman Law: In Memory of A. Arthur Schiller*. Leiden, 1986, s. 141–146.

⁶⁰ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 412.

⁶¹ MAYER-MALÝ, T. Die Erblösigkeit der Schätze. In: W. H. Rechberger – R. Welsch (eds.). *FS Kralik zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 489. Též DAUVILLIER, J. La parabole du trésor et les droits orientaux. *RIDA – Revue internationale des driots de l'antiquité*. 1957, s. 115.

⁶² Apollonios z Tyany (asi 4–96 po Kr.) – řecký filozof původem z Malé Asie, stoupenec novopythagoreismu.

⁶³ Původní řecký text viz článek D. Nörra (poznámka níže). Anglický překlad (F. C. Conybeare) dostupný z: <http://www.livius.org/ap-ark/apollonius/life/va_2_36.html#%A739>.

že původní vlastník zanedbával své náboženské povinnosti vůči bohům půdy, zatímco kupec řádně obětoval. Proto byl kupci přiřknut celý poklad, právě jako dar bohů.⁶⁴

Poslední situací, jíž je třeba v souvislosti s nálezem zmínit, je případ, kdy je někdo zjednán právě za účelem hledání pokladu. Tento případ výslovně řeší ustanovení § 401 ABGB: „*Naleznou-li dělníci poklad náhodou, náleží jim z něho jakožto nálezcům polovina. Jsou-li však vlastníkem zjednání výslovně ku vyhledání pokladu, musí se spokojiti svou řádnou mzdou.*“ Toto ustanovení je komentářem Roučka a Sedláčka hodnoceno dílem za nadbytečné, dílem za chybně koncipované.⁶⁵ Přestože se s ním ještě v návrhu Osnovy 1924 počítalo, Osnovy 1931, 1937 a 1946 již podobnou úpravu neměly. O to překvapivější je fakt, že obdoba tohoto ustanovení se objevuje v právní úpravě nového občanského zákoníku.⁶⁶

4. REGÁL STÁTU

Pozice státu ve vztahu k pokladu může být dvojitá. Na prvním místě může nastat situace, kdy poklad je nalezen na pozemku, jenž patří státu, tedy stát je oním „*dominem fundi*“. Vedle toho se však v dějinách poměrně často stávalo, že si stát osoboval právo na poklady jako takové, bez ohledu na to, kde byly nalezeny. Je možno hovořit tedy o určitém regálu státu na poklad.⁶⁷

Kdy přesně se poklad v Římě stal vlastnictvím státu, není zcela zřejmé, ale dá se předpokládat, že se tak stalo na počátku principátu.⁶⁸ O tom, že poklad byl výhradním majetkem císaře, nás v souvislosti s Nervou nezpravuje opět pramen právní povahy, ale pramen literární.⁶⁹ Pokud jde o druhou vlnu panovnického regálu, pak jej spojujeme s koncem vlády dynastie Severovců, kdy se regálem poklad stává opět za Alexandra Severa. Tento stav pak trval prakticky až do Theodosia I. (380),⁷⁰ avšak v plném rozsahu

⁶⁴ NÖRR, D. Ethik von Jurisprudenz in Sachen Schatzfund. *BIDR – Bulletin dell'Instituto di Dirritto Romano*. 1972, s. 11, 12. Ibidem i další podobné případy.

⁶⁵ První věta byla chápána za nadbytečnou, „*neboť jde o pravidelný případ podle obecných ustanovení...*“; druhá byla nadto shledávána mylnou, neboť v popsaném případě nelze hovořit o „odkrytí pokladu“ a dělníci nejsou nálezci. ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 2. díl. Praha: V. Linhart, 1935, s. 413, 414.

⁶⁶ Zákon č. 89/2012 Sb. § 1065: „*Osoba zjednaná k nalezení ztracené nebo skryté věci není nálezcem a náleží jí jen odměna za hledání, byla-li ujednána.*“ Přestože o tom nijak důvodová zpráva nehovoří, zdá se, že inspirací u ustanovení týkajících se věci skryté v NOZ byl ABGB. Svědčí pro to nejen tento paragraf, ale rovněž již výše zmíněná skutečnost vázání skryté věci na pozemek (§ 1064). Obě tyto „nepřesnosti“ ABGB totiž byly v mezi-válečných rekodifikačních snahách odstraněny.

⁶⁷ Autor si je vědom skutečnosti, že termín regál je jednak původu středověkého, jednak není zcela přesné jej s institutem pokladu spojovat, nicméně je faktem, že je v souvislosti s pokladem např. v německé literatuře tento termín používán dodnes. K tomu srovnej např. LEHMANN, H. *Das Schatzregal: Antiquierte Begrifflichkeit oder moderne Gesetztechnik?* In: Horn – Kunow – Trier (eds). *Archäologie und Recht*. 2. vydání. Münster: Verlag Philipp von Zabern, 1993, s. 73–83.

⁶⁸ Většina autorů spojuje přechod pokladu na stát s Augustem, avšak ještě na počátku jeho vlády tomu tak být nemohlo, o čemž svědčí Horatiovy Satiry (6.2).

⁶⁹ Philostratus *De vita sophist*. II.1.2.

⁷⁰ C.Th. 10.18.2 stanovovala, že nálezci přísluší 3/4 pokladu, 1/4 pak vlastníkoví pozemku. Pro srovnání Schwabenspiegel poměr obrátilo a přiznávalo jen 1/4 nálezci. Viz též HONSELL, H. – MAYER-MALY, T. – SELB, W. *Römisches Recht*. (aufgrund d. Werkes von P. Jörg, W. Kunkelund L. Wenger). Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokio: Springer-Verlag, 1987, s. 166.

se k hadriánskému pojetí vrátil až císař Zenon, respektive Leon II.⁷¹ Existovala domněnka o epizodickém porušení tohoto regálu za císařů Cara a Carina, která je však patrně mylná.⁷²

Proč se měl poklad stát v době principátu majetkem fisku není tak složité odhadnout. Přestože poklady nejsou až tak časté, pokud se najdou, tak dokážou změnit majetkovou situaci nálezce.⁷³ Není proto divu, že měl nalezený poklad směřovat do *fiscu*, nikoliv do *aerarnia* – tedy do pokladnice císaře, nikoliv do pokladnice státu.⁷⁴

Otázkou je právní důvod, proč by měl nabýt k pokladu vlastnické právo. V zásadě přichází do úvahy tři možnosti. S ohledem na předmět pokladu – tedy drahý kov – by bylo možno hovořit o horním regálu, obecně výhradním právu panovníka na kovy. Druhou možností je, že poklad patřil fisku z titulu vlastnického práva k pozemku. Konečně třetí možností je skutečnost, že poklad je věcí, jejíž vlastník není znám – *bona vacantia* – a *de facto* tak připadá státu.

Bráno z pohledu práva římského, tak první přístup, tedy horní regál, do úvahy nepřipadá, nebo minimálně nikoliv v době raného principátu. Ve středověku by tomu tak již být mohlo. Pokud jde o vlastnictví k půdě, zde by opět mohlo jít o pojetí středověké, byť již v době principátu došlo k rozdělení provincií na senátní a císařské. Jako nejpravděpodobnější se zdá jako důvod regálu k pokladu poslední z uvedených důvodů. Ostatně každá definice pokladu hovoří o tom, že jde o věc, jejíž vlastník není znám. Nemyslí se tím přitom tehdejší vlastník,⁷⁵ nýbrž potenciální současný vlastník.⁷⁶ Dědické právo má jednoznačně přednost před nabytím vlastnického práva z důvodu nálezu pokladu.⁷⁷ Takto poklad chápalo i anglické právo⁷⁸ a obdobné pojetí je zjevně vlastní i právo středo-

⁷¹ C. I. 10.15.

⁷² Toto pojetí se váže ke Godofredovi, který k těmto císařům vztáhl fragment z Calpurnia, který se však podle novějších výzkumů vztahuje k Neronovi. BONFANTE, P. *Institute římského práva*. (přeložil J. Vážný). Brno: ČS Akademický spolek Právnický, 1932, viz s. 277; zejména BONFANTE, P. La vera data in un testo di Calpurnio Siculo e il concetto romano del tesoro. In: *Mélanges Girard* 1. 1912; též HUBAUX, J. – HICTER, M. Le fouilleur et le trésor. *RIDA – Revue internationale des droids de l'antiquité*. 1949, s. 425–437. Odkaz na Calpurnia s vazbou na Cara a Carina viz starší práce např. ZEIDLER, G. *Die Rechtsverhältnisse am Schatz*. Berlin, 1880; FRITZ, A. *Die Lehre vom Schatz*. Berlin, 1884, s. 9. Z novějších textů opakujících tento omyl viz předchozí autorovy texty o pokladu.

⁷³ Jako příklad můžeme ostatně uvést i již zmiňovaného Attica, který nalezené poklady použil na získání postu římského senátora. K tomu viz DAY, J. *An Economic History of Athens under Roman Domination*. New York: Columbia University Press; London: Humphrey Milford, 1942, s. 242, 243.

⁷⁴ Dle Dauvilliera měl původně poklad připadat *aerariu* (za Augusta), ale za Tiberia měl přejít na fiskus, s. 110. Obdobně též BONFANTE, P. *Institute římského práva*. (přeložil J. Vážný). Brno: ČS Akademický spolek Právnický, 1932, s. 276.

⁷⁵ Byť text § 398 ABGB takto zní nejen v překladu, ale i v německém originálu: „...das man ihren vorigen Eigenthümer...“.

⁷⁶ K tomu viz ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 2. díl. Praha: V. Linhart, 1935, s. 405.

⁷⁷ Ve svém článku *Erblosigkeit der Schätze* říká T. Mayer-Maly: „*Wo Erbrecht in Betracht kommt, gibt es keinen Eigentumserwerb durch Schatzfund*.“ Jako příklad uvádí případ ze Švýcarska, kde nejvyšší soud byl postaven před otázkou (BGE 100 II, 14. 2. 1974), komu patří mince z 18. stol., jež byly nalezeny ve špýcharu. Nakonec bylo rozhodnuto, že patří vlastníkovi špýcharu, neboť se prokázalo, že tato stavba byla v držení oné rodiny již v dané době a mince tedy byly ukryty někým z předků majitele špýcharu. MAYER-MALY, T. *Die Erblosigkeit der Schätze*. In: W. H. Rechberger – R. Welsch (eds.). *FS Kralik zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 489–490.

⁷⁸ Viz CHYTTI, J. *A Treatise on the Legal Prerogatives of the Crown*. Londýn: J. Butterworth and Son, 1820, s. 152–153.

věkému kontinentálnímu. Za regál jej prohlásil Theodorich I.⁷⁹ Římskoprávní linie přitom byla zachována kupodivu ještě na Ronkalském sněmu roku 1158, patrně pod vlivem Barbarossových poradců – boloňských učenců.⁸⁰ Theodorichem se ale inspiroval Fridrich II. a v této linii postupovalo i obyčejové právo.⁸¹ V Theresiánském kodexu⁸² se v souvislosti s pokladem hovořilo o „*erblöse Sache*“. Když tento prapředek ABGB hovořil o nalezeném pokladu, tak vycházel z předpokladu, že pokud někdo skryje svůj majetek, patří stále jemu a po jeho smrti pak jeho dědicům (Cod. Ther. II. 4.77). Prioritou nálezce tedy bylo zjistit, kdo je vlastníkem, nebo dědicem vlastníka nalezené věci. Jestliže se toto nepodařilo, bylo možné poklad považovat za věc bez dědice (Cod. Ther. II.4.78) a takové věci dle pravidel dědického práva připadaly zeměpanské komoře.⁸³ V zásadě totožný postoj zaujímal i Hortenova Osnova (II.3.29), ovšem již Martiniho osnova (II.4.25) zaujala jiné stanovisko. Termín „*erbolose Sache*“ byl nahrazen termínem „*herrenlose Sache*“. Martiniho osnova byla pod výrazným vlivem pruského ALR, což se projevilo i v tomto ustanovení. Přestože, jak již bylo výše řečeno, ve chvíli, kdy u pokladu existuje dědický nárok, není o pokladu ani řeči, odlišná terminologie Martiniho osnovy abdikovala na názor, že poklad po smrti toho, kdo jej ukryl, zůstává ve vlastnictví jeho dědiců a je tedy třeba jej vyhledat. Ačkoliv neopouštěla tezi o přednostním právu státu, již tento nárok nijak na právo odúmrti výslovně nevázala. Tím nepřímou otevřela bránu návratu „hadriánského“ pojetí nálezce pokladu, přestože si na něj muselo rakouské právo počkat až do roku 1846.⁸⁴

Není bez zajímavosti, v souvislosti s touto otázkou, zmínit vývoj problematiky nálezce pokladu v meziválečných kodifikačních snahách, kde byl inspiračním zdrojem švýcarský občanský zákoník. Ten vyhradil státu nárok na poklady, jež svou povahu mají v cenosti nikoliv dané drahým kovem, nýbrž v hodnotě kulturní či vědecké.⁸⁵ Postupně se od 19. stol. začíná prosazovat stát jako ochránce kulturního dědictví⁸⁶ a z tohoto hlediska zde vystupuje další možnost pokladu jako výhradního práva státu – regál ochrany

⁷⁹ Cassiodor *Variae* 6.8.6.

⁸⁰ HONSELL, H. – MAYER-MALY, T. – SELB, W. *Römisches Recht*. (aufgrund d. Werkes von P. Jörg, W. Kunkelund L. Wenger). Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokio: Springer-Verlag, 1987, s. 166.

⁸¹ Tak je tomu ve Fridrichově konstituci z Malfi (3,35) a obdobně hovoří i *Sachsenspiegel* (Landrecht 1,35). K tomu též MAYER-MALY, T. Die Erblösigkeit der Schätze. In: W. H. Rechberger – R. Welsler (eds.). *FS Kralik zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 491. Přestože tyto předpisy nemají vztah přímo k území našeho státu, měly svůj vliv na podobu Theresiánského kodexu.

⁸² K vývoji ve středověku a raném novověku též MAYER-MALY, T. Aus den rechtshistorischen Grundlagen der Regelung des Schatzfundes im österreichischen Privatrecht. In: *Festschrift Nikolaus Grass: Zum 70. Geburtstag Dargebracht Von Fachkollegen und Freunden*. Innsbruck: Universitätsverlag Wagner, 1986, zejména s. 318 a 319–320.

⁸³ MAYER-MALY, T. Die Erblösigkeit der Schätze. In: W. H. Rechberger – R. Welsler (eds.). *FS Kralik zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 491.

⁸⁴ K vývoji úpravy pokladu v ABGB od r. 1811 do současnosti ve stručné formě viz SALÁK, P. Nález pokladu mezi ABGB a Osnovou OZ z r. 1937 aneb cesta tam a zase zpátky. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, Supplementum 2013, s. 269–275 a tam uvedená literatura.

⁸⁵ Znění čl. 723 ZGB viz výše, čl. 724 ZGB: „5. *Wissenschaftliche Gegenstände* 1) *Herrenlose Naturkörper oder Altertümer von wissenschaftlichem Wert sind Eigentum des Kantons, in dessen Gebiet sie gefunden worden sind. ... 3) Der Finder und im Falle des Schatzes auch der Eigentümer haben Anspruch auf eine angemessene Vergütung, die jedoch den Wert der Gegenstände nicht übersteigen soll.*“

⁸⁶ V Rakousku naopak byla ochrana kulturního dědictví důvodem k zavedení hadriánského pojetí, tak to alespoň vyplývá z úvodu zmínovaného nařízení z r. 1846. Důvodem bylo jednak zatajování nálezů, zároveň pak i administrativní zátěž. Ze stejných důvodů abdikovali na podíl fisku na nálezce pokladu i císaři Leon II. a Zenon.

kulturního dědictví. Jak jsem již řekl, tento přístup razí přímo švýcarský občanský zákoník. Naopak ve většině států, kde již kodifikace soukromého práva existovaly, byla tato problematika řešena speciálními zákony. Institut nálezů pokladu tak zůstal v civilních kodexech zachován, ale je moderován veřejnoprávní úpravou ochrany kulturních památek. Tak je tomu například ve Francii nebo Německu. Zde je třeba si navíc uvědomit fakt, že ochrana kulturních památek je záležitostí jednotlivých spolkových států, takže je úprava dosti roztržštěná.⁸⁷ Autoři rekodifikačních snah si souvislost pokladu a kulturního dědictví uvědomovali, takže se na tento fakt také snažili reagovat.⁸⁸ V Osnově z roku 1924 navrhl subkomitét pro věcná práva řešení ve formě požadovacího práva státu na poklady numismatické a vědecké hodnoty. Superrevizní komise v Osnově z roku 1931 však tento požadavek opustila jako příliš složitý a vrátila se ke znění ABGB po roce 1846. Je to s podivem, ale argumentem byl právě fakt, že ustanovení o pokladu pozbudou časem na významu, neboť tato problematika bude upravena v předpise o památkách.⁸⁹ V rámci meziministerských porad však zazněl návrh na návrat třetinového podílu státu z úst zástupce Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu. Tento návrh podpořilo ještě ministerstvo financí. Přes odpor všech ostatních zúčastněných bylo přece jen ministerstvo financí příliš silným hráčem, takže se tento názor nakonec do finální podoby Osnovy z roku 1937 podařilo prosadit.⁹⁰ Jak je z navrhovatelů patrné, důvodem onoho třetinového dílu státu nebyly důvody kulturně-historické (tato problematika v dané době spadala do gesce ministerstva školství),⁹¹ nýbrž důvody fiskální.

Podobný postoj byl vlastní i právu východního bloku po druhé světové válce. V tomto případě byla do určité míry hybatelem ne ochrana kulturního dědictví, jako spíš snaha o likvidaci soukromého vlastnictví jako takového. Z našeho právního řádu tak nález pokladu zcela vymizel⁹² a např. i občanský zákoník NDR (§ 361) vlastnické právo státu přiznával u všech nálezů, i kdyby neměly onu kulturně-historickou povahu.⁹³

⁸⁷ O různých přístupech k pokladu s archeologickou hodnotou viz LEHMANN, H. Das Schatzregal: Antiquierte Begrifflichkeit oder moderne Gesetztechnik? In: Horn – Kunow – Trier (eds). *Archäologie und Recht*. 2. vydání. Münster: Verlag Philipp von Zabern, 1993, passim.

⁸⁸ K problematice nálezů pokladu v meziválečných kodifikacích srov. SALÁK, P. Nález pokladu mezi ABGB a Osnovou OZ z r. 1937 aneb cesta tam a zase zpátky. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, Supplementum 2013, s. 269–275, nověji též SALÁK, P. Vlastnictví k nálezů pokladu v osnovách občanského zákoníku 1924–1946 ve světle archívních materiálů. In: P. Salák (ed.). *Inspirační zdroje práva v proměnách věků – sborník příspěvků z letní školy katedry dějin 2014*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, v tisku.

⁸⁹ Např. na meziministerské poradě dne 19. února 1935 zástupce ministerstva spravedlnosti Dr. Srb uváděl u návrhu § 311, že „*tento paragraf bude tangován osnovaným zákonem o památkách a nebude asi nutným*“. Viz záznam meziministerské porady k osnově občanského zákoníku dne 19. 2. 1935, I. vložka k čís. 430/1935/D., s. 3. NA, fond Ministerstvo unifikací, karton 155.

⁹⁰ Byť se tak stalo až na jednáních na vládní úrovni na podzim 1936. K tomu viz dopis ministerstva spravedlnosti předsednictvu ministerské rady č. 56937/36-8 (z 4. listopadu 1936), s. 3. NA, fond Ministerstvo unifikací, karton 156.

⁹¹ Naopak, i zástupci tohoto ministerstva se stavěli k návrhu negativně a poukazovali na zkušenosti ze Slovenska a i na již zmiňovaný dvorský dekret z r. 1946, kde podíl státu byl dle jejich názoru důvodem zatajování nálezů. Zápis z XVII. meziministerské porady k osnově občanského zákoníku dne 19. 2. 1935, s. 16. NA, fond Ministerstvo unifikací, karton 155. K negativnímu stanovisku též zápisy z XVII. redakční schůze superrevizní komise ze dne 12. února 1936, s. 7. NA, fond Ministerstvo unifikací, karton 156.

⁹² O tom, jak dokonale, svědčí i fakt, že zatímco v souvislosti s termínem „poklad“ Právníký slovník z r. 1966 hovoří v souvislosti s tímto termínem o věci opuštěné (sic!) nebo skryté, jejíž vlastník není znám. Dále pak již jen rozebírá právní následky. Právníký slovník autorského kolektivu D. Hendrycha z r. 2008 již toto heslo ani neobsahuje.

Posledním pokusem o rekonstrukci ABGB byla Osnova z roku 1946, která navázala na Osnovu 1937, jejíž legislativní proces byl přerušen událostmi roku 1938 a následně druhou světovou válkou. Do podoby Osnovy 1946 se tak promítla jednání ústavněprávních podvýborů obou komor parlamentu (z důvodu urychlení procesu jednaly na společných schůzích), která proběhla v letech 1937–1938. V Osnově 1946 nacházíme již nikoliv podíl státu na nalezených pokladech, jako tomu bylo v Osnově 1937, ale výhradní vlastnické právo k nalezeným pokladům, kdy stát nálezce a vlastníka věci, v níž byl poklad nalezen, pouze odškodnil, případně jim předal část nalezeného pokladu. Tato právní úprava byla výsledkem jednání dne 7. října 1937. Stojí za zmínku, že jedním z hlavních inspiračních zdrojů této úpravy bylo právo (slovenské),⁹⁴ ale zjevně navazovala i na švýcarskou myšlenku ochrany kulturního dědictví. Není bez zajímavosti, že jedním z argumentů poslanců byla i ochrana samotných nálezců, kteří často naletěli překupníkům a za poklad získali zlomek jeho skutečné hodnoty.⁹⁵

5. NÁLEZNÉ

Je-li řeč o regálu pokladu, pak stojí za to zmínit, že stát tyto nálezy vymáhal, často i nešetrnými cestami,⁹⁶ na druhou stranu však moudrý panovník vždy hleděl nějakým způsobem nálezce motivovat k odevzdání pokladu. Ve výjimečných případech panovník ponechal nálezci poklad celý, o čemž svědčí třeba zmiňovaný Atticův případ. Jindy zas stanovoval nálezci (případně vlastníkovi věci, v níž byl poklad nalezen) určitý podíl na pokladu. Tak tomu bylo např. v konstituci císaře Konstantina, který přiznal nálezci celou polovinu nalezeného pokladu. I když se na první pohled zdá, že přijal hadriánské pojetí s polovinou nálezu patřící nálezci, skutečnost je jiná. Důvodem zde nebyla skutečnost, že dotyčný byl oním *inventorem* – tedy že poklad našel – nýbrž fakt, že nalezený poklad oznámil a odevzdal.⁹⁷ Podobně hovoří i Theresiánský kodex a Hortenova osnova,⁹⁸ které

⁹³ K tomu též MAYER-MALÝ, T. Die Erblosigkeit der Schätze. In: W. H. Rechberger – R. Welsch (eds.). *FS Kralik zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 491.

⁹⁴ Iniciátory této změny byli ostatně do značné míry slovenští poslanci. K tomu srovnej Zápis o jednání subkomitétů ústavněprávních výborů dne 7. října 1937, *passim*. NA Praha, fond Ministerstvo unifikací, Karton 157. Ve slovenském (uherském) právu nadále platilo dělení na třetiny, jež se opíralo o předpisy z konce 18. stol., přičemž různými předpisy z 19. stol. byla problematika více upřesňována, mimo jiné i v tom duchu, že stát fungoval jako garant správného ocenění a rozdělení pokladu mezi oprávněné subjekty. ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. 2. díl*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 407, 408 a 411.

⁹⁵ Zde je třeba uznat, že politici měli mnohem větší pochopení pro nálezce, než erudovaní právníci, jež jim oponovali slovy, že je to vlastně chyba nálezců, neboť nález pokladu měli ohlásit. Právníci poněkud nevězali v potaz, že nálezci byli často osoby se základním vzděláním a s minimálním právním povědomím.

⁹⁶ Včetně použití mučení – zde může jako příklad sloužit známý Podmokelský poklad.

⁹⁷ C-Th. 10. 18.1 Imp. Constantinus a. ad rationales. Quicumque thesaurum invenerit et ad fiscum sponte detulerit, medietatem consequatur inventi, alterum tantum fisci rationibus tradat, ita tamen, ut citra inquietudinem quaestionis omnis fiscalis calumniam conquiescat. haberi enim fidei fas est his, qui sponte obtulerint quod invenerint. si quis autem inventas opes offerre noluerit et aliqua ratione proditus fuerit, a supra dicta venia debeat excludi. dat. iiii kal. april. constantino a. iiii et licinio iiii cons. (315 mart. 30). „*Kdokoliv nalezne poklad a předá jej z vlastní vůle fisku, polovina at' případně nálezci, pouze druhá at' je předána fisku, tak přeci, jako když za neklidného vyšetřování má fiskální problematika utichnout. Je třeba ocenit důvěru těch, kteří dobrovolně odevzdají, co najdou. Jestliže ale někdo neodevzdá, to co nalezne, a nějakým způsobem to vyjde najevo, bude z výše uvedené shovívavosti vyloučen.*“ (Za korekci překladu děkuji R. Černochovi.)

chápu díl nálezce a vlastníka pozemku, jako odměnu „für ihre Mühe und Redlichkeit zukommende Vereherung“ (Cod. Ther. II.4.93).

ZGB v čl. 724 odst 3 uvádí, že nálezci a vlastníku pozemku má být za nalezený poklad dána náhrada, jež nesmí přesáhnout hodnotu nalezené věci. Přestože subkomitétu pro věcná práva se tento dovětek zdál zbytečný, nakonec stejnou větu v Osnově 1924 použili rovněž. Profesorem Stieberem navržené znění, které přiznávalo toliko polovinu hodnoty, bylo shledáno jako nedostatečně motivující nálezce k oznámení nálezu.⁹⁹

ZÁVĚREM

Nález pokladu svou povahou byl a je velmi specifickou situací. Poklad není věcí opuštěnou, nicméně jeho vlastníka lze v době nálezů už jen velmi těžko dopátrat. Nárok si tak na něj mohl činit nálezce, nicméně byl-li poklad nalezen na cizím pozemku, vystupovalo zde i právo vlastníka tohoto pozemku. Svou povahou je totiž nález pokladu zásahem do absolutní povahy jeho vlastnického práva ke zmiňovanému pozemku. Zároveň se ale objevuje i nárok státu na nalezený poklad, často odůvodněný právem odúmrti. Poklad svou povahou mohl představovat vítaný příjem do státní pokladny. Na druhou stranu se stát často svého nároku na poklad či jeho díl vzdával, především z důvodu přílišné administrativní zátěže. V současné době však nárok státu na poklad je spojován spíše s jeho hodnotou vědecko-historickou.

Absence institutu nabytí vlastnického práva k pokladu v novém občanském zákoníku není z hlediska historického vývoje ničím jiným, než pouhým logickým vyústěním změny náhledu na chápání pokladu. Jeho zahrnutí do věcí skrytých tak navazuje na myšlenky, jež zazněly již v rámci rekodifikačních snah mezi světovými válkami. Na druhou stranu by stálo za zamyšlenou, zda by stát neměl změnit svou politiku v souvislosti s ochranou kulturního dědictví. Přestože je bezesporu hlavním garantem ochrany kulturního dědictví stát, jeho výhradní postavení, jež odpovídalo komunistickému pojetí, je však v občanské společnosti anachronismem. Stačí se jen podívat na řadu občanských spolků, ale i jednotlivců, kteří pečují o předměty kulturní a historické hodnoty. Role státu v ochraně kulturního dědictví by neměla být toliko v jeho tezasuraci, ale především v zajištění odborného zpracování nálezů, které však, bohužel, pokulhává. K čemu jsou archeologické nálezy uložené v depozitářích, když jediné informace k nálezovým situacím často existují jen v soukromých poznámkách archeologů, kteří dané vykopávky prováděli a často jsou publikovány s velkým zpožděním či dokonce vůbec. Nikoliv předměty samotné, ale právě nálezová situace je přece tím, co nejvíce vypovídá o životě našich předků. Směšně nízké nálezně, jež navíc v případech předmětů z drahých kovů nepočítá s hodnotou historickou, ale toliko s hodnotou kovu, je pro jakéhokoliv hledače, ale nakonec i náhodné nálezce, demotivujícím prvkem. Zákonodárci by měli mít na mysli větu

⁹⁸ Oba tyto návrhy přiznávaly oběma dohromady jednu polovinu pokladu, v čemž je možno spatřovat inspiraci hadriánským dělením. Dělení na třetiny vychází až z císařského nařízení z 1. 10. 1773. MAYER-MALY, T. Die Erblosigkeit der Schätze. In: W. H. Rechberger – R. Welsch (eds.). *FS Kralík zum 65. Geburtstag*. Vídeň: Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, 1986, s. 490, 492.

⁹⁹ K tomu viz Zápis z 68. porady subkomitétu pro věcná práva dne 10. 1. 1923, s. 3, 4. NA, fond Ministerstvo spravedlnosti v Praze 1918–1953, karton 303, složka 1924–1926.

profesora Stiebera z důvodové zprávy k Osnově 1924, kdy odměna by měla být slušná, „aby se takto nalezené věci neroztrácely, kdyby nebyla poskytnuta náhrada žádná“.¹⁰⁰

Je nesporné, že z důvodu ochrany kulturního dědictví by měl mít stát prioritní nárok na takovéto nálezy, měl by však také nálezce dostatečně motivovat k jejich nahlášení. Vyplacení plné hodnoty nálezů, jak zná švýcarské právo, nebo jak navrhovala Osnova 1924 a i 1946, není omezováním státu. Naopak, stát bude pak mnohem pečlivěji zvažovat, zda je daný nález skutečně natolik vzácný, že je třeba jej mít ve sbírkách, nebo naopak postačí pouze zpracovat nálezovou situaci a nález vědecky popsat a jako takový jej ponechat nálezci a vlastníkově věci, v níž byl nález učiněn. Jaký má smysl hromadění dalších a dalších nálezů v depozitářích státních institucí, kde se pak stávají pouhými inventárnými čísly, na která padá prach?

Současná doba svými dvěma vynálezy – detektorem kovů a internetem – radikálně usnadnila hledání „pokladů“ a představuje smrtelné nebezpečí pro naše kulturní dědictví uložené v zemi. Jak ukazují zkušenosti ze zahraničí – např. ze sousedního Slovenska – restriktive se mívá účinkem, naopak pozitivní přístup k těmto hledačům uplatňovaný v Dánsku nebo Velké Británii má úspěchy. Podobně se ukazuje i u nás, že spolupráce mezi „hledáči pokladů“ a archeology je možná a přínosná. Bylo by proto vhodné, aby i zákon na ochranu kulturních památek začal myslet na to, že současná společnost je jiná, než společnost v době vzniku tohoto předpisu.

JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.

Právnická fakulta Masarykovy Univerzity

¹⁰⁰ STIEBER, M. (referent). *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1923, s. 86.

Pavel Salák jr.

Ownership Rights to Treasure

Abstract: The text focuses on the issue of gaining ownership rights to found treasure-trove – it analyses who and for which reasons one should obtain ownership, whether the owner of the land, the finder or the state. It follows historical development of particular claims from ancient times and middle ages to the present times. It focuses on the ownership of treasure-trove in relation with the assessment of its “preciousness” both in the past and nowadays (when it is mostly associated with the institute of archaeological find). Despite its different conception, ancient laws can still serve as a source of inspiration.

Land owner's entitlement is typical for the original Roman society that prefers absolute conception of ownership. Finder's entitlement was preferred especially in case of unexpected finds, but the land owner still received proportional share. The entitlement of the state is then usually based on the fact that the treasure was regarded as a thing without an heir and therefore belonged to the state by escheat. The fact that the treasure was often the subject of historical value led finally to the disappearance of the institute of treasure-trove from our civil law. Still, the State Heritage Preservation Act should consider the rights of the finder and land owner in order to prevent the concealments of these findings.

Key words: treasure find, ownership, owner of land, finder, regal rights, Roman law, Czech Civil Code 2012, cultural heritage